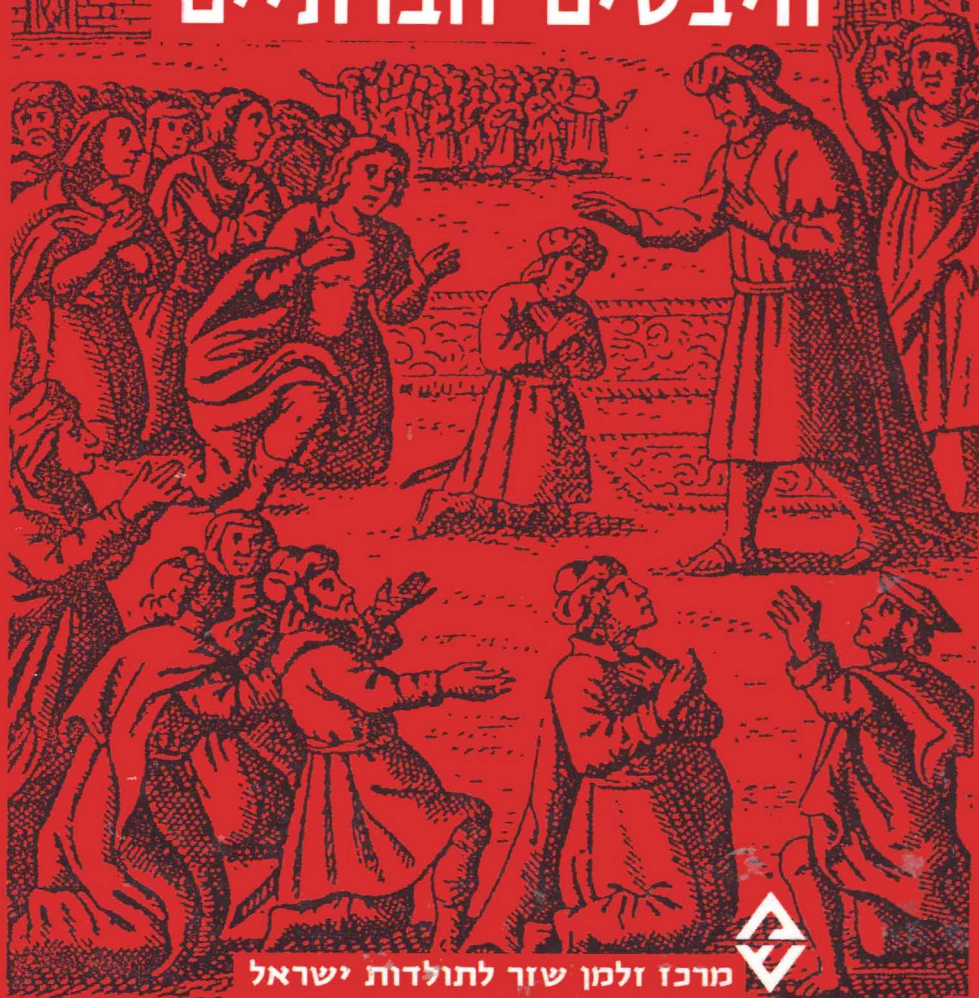

יעקב ברנאי

שבתאות

היבטים חברתיים

מרכז זלמן שזר לתולדות ישראל

יעקב ברנאי

שבתאות

היבטים חברתיים

יעקב ברנאי

שבתאות

היבטים חברתיים

מרכז זלמן שזר לתולדות ישראל
ירושלים

המערכת המדעית

פרופ' ישעיהו גפני (יו"ר), צבי יקותיאל, פרופ' ג'רמי כהן,
פרופ' רוברט ליברלס, ד"ר מנחם מור, פרופ' שמואל פיינר, פרופ' יוסף קפלן
מרכז המערכת: מעין אבינרי-רבהון

עריכה לשונית: ישראל רונן
הביא לדפוס: יצחק כהן

ספר זה ראה אור בסיוע
משרד המדע, התרבות והספורט
הפקולטה למדעי הרוח ורשות המחקר באוניברסיטת חיפה

© Copyright by The Zalman Shazar Center for Jewish History, Jerusalem

Printed in Israel, 2000

מסת"ב 6-161-227-965 ISBN

Catalogue No. 185-475 מספר קטלוגי

© כל הזכויות שמורות למרכז ולמנן שור לתולדות ישראל, תשס"א
אין להעתיק או להפיץ ספר זה או קטעים ממנו, בשום צורה ובשום אופן, אלקטרוני או מכני,
לרבות צילום או הקלטה, ללא קבלת אישור בכתב מהמוציא לאור.
סדר ועימוד ממוחשב: מרכז ולמן שור
לוחות: מכון האופסט שלמה נתן; הדפסה: דפוס גרפית ('גרף תן') בע"מ
כולם בירושלים

תוכן העניינים

7	פתח דבר
9	מבוא
15	פרק ראשון: הרקע והגורמים להתפרצות השבתאות
15	1. מבוא
	2. קבלה ואסטרולוגיה: (א) עדויות של בני הזמן; (ב) המחקר המודרני
20	
30	3. השפעות מוסלמיות על התפרצות השבתאות
39	4. משיחיות נוצרית, אנוסי פורטוגל והשבתאות
51	5. המאורעות במזרח אירופה
61	6. החברה היהודית באיזמיר
67	7. סיכום
69	התפשטות התנועה השבתאית במאות ה־17 וה־18: פרק שני:
91	השבתאות והנהגת הקהילות באימפריה העות'מאנית: פרק שלישי:
103	הפולמוס בין השבתאים למתנגדיהם: פרק רביעי:
113	בין שבתאות למודרניזציה ביהדות האימפריה העות'מאנית: פרק חמישי:
120	יחסה של ההיסטוריוגרפיה האורתודוקסית לשבתאות: פרק שישי:
142	מקורות לתולדות השבתאות: פרק שביעי:
142	1. לזיהויה ולגלגולה של שאלה ותשובה בענייני שבתי צבי
162	2. שתי תעודות לתולדות השבתאות בתוניס וכאיזמיר
174	3. תעודה מן הגניזה בענייני שבתי צבי
181	ביבליוגרפיה ורשימת קיצורים
203	רשימת המקומות שבהם נדפס נוסח ראשון של חלק מפרקי הספר
205	מפתח כללי

פתח דבר

במשך השנים ששקדתי על חיבור זה פרסמתי כמה פרקים ממנו בכתבי־עת שונים בארץ ובתוֹך־לארץ; אלה זכו כאן ללבוש חדש, ומקום חיבורם הראשון צוין בסוף הספר.

אני מבקש להודות למורים ולחברים שסייעו בידי במשך השנים בבעיות שונות שהתעוררו אצלי בעת כתיבת המחקר כבר משלביו המוקדמים, ואמנה אותם לפי סדר הא"ב: עמנואל אטקס, משה אידל, יעקב אלבוים, אברהם אלקיים, דוד אסף, חיים ביינארט, מנחם בן־ששון, ישראל ברטל, דני גוטוויין, אברהם דוד, מיכאל הר, יוסף הקר, יצחק זיסר, יוסף טובי, אדם טלר, נסים יושע, מרים ירדני, יהודה ליבס, קנת סטאו, ריצ'רד פופקין, מרדכי פכטר, יהושע פרנקל, יוסף קפלן, אבי רביצקי, אמנון רז'קרוצקין, צביה רובין, אלחנן ריינר, גרשם שלום ז"ל וישעיהו תשבי ז"ל. לכולם נתונה תודתי העמוקה.

תודה מיוחדת אני חב לספריות ולארכיונים שעבדתי בהם במשך השנים, ולעובדיהם המסורים. בעיקר אציין את ספריית אוניברסיטת חיפה, ספריית מכון בן־צבי בירושלים, בית הספרים הלאומי והאוניברסיטאי בירושלים על שלוחותיו השונות, ובעיקר המכון לתצלומי כתבי־יד עבריים וספריית גרשם שלום. אציין בהוקרה את ספריית ויינר באוניברסיטת הרוורד שבבוסטון, שבשהייתי הממושכות שם מצאתי בה ספרייה נפלאה; את ספריית הסמינר התיאולוגי (JTS) בניו יורק, ואת ספריית ההיברו יוניון קולג' בסנינגטי, על שהעמידו לרשותי ספרים נדירים.

ולסיום יבואו על הברכה מי שסייעו בהפיכת כתב היד של חיבור זה לספר: שני הלקטורים של כתב היד שתרמו בצורה משמעותית לכמה עניינים הנדונים בו; ישראל רונן, שערך את כתב היד וגב' יפה רוזין שהדפיסה אותו. תודה לאנשי מרכז זלמן שזר על מסירותם הרבה בהוצאת הספר לאור, למנכ"ל צבי יקותיאל וליצחק כהן, שטרט על הבאת הספר לדפוס.

מבוא

פרשת השבתאות, שראשיתה באמצע המאה ה־17 וסופה רק במאה העשרים, עם התפוררותה ההדרגתית של כת הדונמה, שנמשכה מהגירת יחידיה משאלוניקי לתורכיה בתום מלחמת העולם הראשונה ועד לשנים האחרונות,¹ היא מהמרתקות והמסובכות ביותר בתולדות ישראל. השבתאות התפשטה בכל קהילות ישראל והיא המשיכה והתקיימה בקהילות רבות גם לאחר ששבתי צבי ומאמיניו הרבים המירו את דתם, וגם לאחר מותו של שבתי צבי ולאחר מות נביאו נתן העזתי ותבריו הקרובים, שנשארו ביהדותם. חותמה של השבתאות על ההיסטוריה היהודית מורגש בהיבטים שונים עד לימינו אלה, למשל בשימוש בן ימינו במונח שבתאות לתיאור תופעות של רעיונות משיחיים בחסידות חב"ד ובגוש אמונים.²

מראשית המחקר המדעי המודרני זכתה השבתאות לתשומת־לב רבה של החוקרים, שהבחינו בחשיבות הנושא להבנת בעיות ותהליכים רבים בהיסטוריה היהודית בשלהי ימי הביניים ובעת החדשה. את תולדות המחקר המודרני על התנועה השבתאית ניתן לחלק לשלוש תקופות:

1. מראשית המחקר ההיסטורי היהודי המודרני באמצע המאה ה־19, על ידי אנשי 'חכמת ישראל', ועד לשנות ה־20 של המאה ה־20. היסטוריוגרפיה זאת, כפי שכתב שמואל ורסס 'על העירוב המחקרי והפובליציסטי שבה, נתגבשה במשך המאה הי"ט... דומה שהממשיכים הלגיטימיים הנאמנים של מורשת יעקב עמדו בתיאור השבתאות והפראנקיזם הם עתה למעשה נציגיו של מחנה ההשכלה'.³ התפיסה בתקופה זו מאופיינת בגישה מסתייגת מן השבתאות, ברוח אנשי ההשכלה ששללו את השבתאות מכול וכול גם בגלל היותה תנועה מיסטית ולא רציונליסטית, וגם בגלל מעשיה ותוצאותיה. בראשית המאה ה־20 ניכר שינוי מסוים בגישה לשבתאות בקרב כמה חוקרים ציונים, שהתייחסו התייחסות רומנטית לתנועה המשיחית וקיוו שהניסיון הציוני יצליח יותר מזה השבתאי.⁴

- 1 על הכת בשאלוניקי ראו: אטיאש, שירות ותשבחות; שלום, מחקרי שבתאות, עמ' 289–390. פרשת תולדות כת הדונמה על פלגיה בתורכיה במאה ה־20 טרם נחקרה, וידיעות עליה פורסמו רק זעיר פה וזעיר שם. ראו: בן־צבי, מחקרים ומקורות, עמ' 526–543; זורלו, שאלוניקאי.
- 2 רביצקי, הקץ המגולה, עמ' 27, 42, 91. ליבס, סוד האמונה השבתאית, עמ' 9.
- 3 ורסס, השכלה ושבתאות, עמ' 146.
- 4 רז־קרוצקי, ייצוגה הלאומי, עמ' 219–228.

2. תקופת גרשם שלום כחקר השבתאות – ראשיתה בשנות ה-20 של המאה ה-20 וסיומה עם מותו של שלום בשנת 1982. שתי נקודות השיא של יצירתו בנושא דיונון הן מסתו 'מצוה הבאה בעבירה', שפורסמה לראשונה בשנת 1937, וספרו 'שבתי צבי והתנועה השבתאית בימי חייו', שפורסם לראשונה בעברית בשנת 1957 ותורגם לכמה שפות. הגם ששלום עסק בחקר השבתאות כתופעה רחבה, מראשיתה באמצע המאה ה-17 ועד לסופה בתנועה הפראנקיסטית באמצע המאה ה-19, לכלל סיכום מפורט הוא הגיע רק עד למותו של שבתי צבי בשנת 1676. תולדות התנועה ממותו של שבתי צבי ואילך טרם זכו לסיכום מחקרי כולל. על התקופה הזאת ישנם בידינו לפי שעה מחקרים בסוגיות רבות, וכן פורסמו מקורות רבים המאפשרים את המשך המחקר ואף את סיכומו. המחקרים של שלום ובית מדרשו בנושא הבהירו לנו עד כמה רחב היה היקף השבתאות בימי פעילותו של המשיח, אך גם לאחר מכן.⁵

שלום סבר, כי הגורם המרכזי להתפרצות התנועה השבתאית בכל רחבי העולם היהודי נעוץ בהתפתחות שראשיתה בגירוש ספרד; הגירוש גרם למתח משיחי חזק בעולם היהודי ולהתפתחותה ולהתפשטותה של הקבלה, – בעיקר קבלת האר"י – בעולם היהודי בדור שלפני שבתי צבי, במחצית הראשונה של המאה ה-17. תפיסה זו מדגישה אפוא רק את הגורמים המיסטיים והדתיים כרקע להתפרצות השבתאות. סוגיה חשובה אחרת שדן בה שלום הייתה המשכיותה של השבתאות במאה ה-18 והאימפקט שלה על תולדות ישראל בעת החדשה. הוא סבר כי האינטנסיביות של התנועה הייתה רבה גם במאה ה-18, וכי ניכרו השפעות ברורות של השבתאות על החסידות ועל תנועת ההשכלה. נקודה נוספת שהדגיש שלום היא, כי פריצת המסגרות הדתיות של השבתאים, שבאה בד בבד עם יציאת היהודים מן הגטו, הצביעה בפני היהודים על אפשרויות חדשות העומדות לפניהם, כגון חילוניות ולאומיות.

ניתן לומר שתפיסות אלו של שלום השפיעו על שני דורות של חוקרי ההיסטוריה היהודית. גישותיו נתקבלו כמעט בלא עוררין: הן בקבלת העובדות והן בפרשנות שלו לפרוץ השבתאות, ובמידה פחותה מזו בסוגיית השפעת השבתאות על הזרמים החדשים בתולדות ישראל. הצבת השבתאות על המפה ההיסטורית היהודית בכלל והטמעת זיקתה לצינונות בפרט זיכתה אותו בביקורת נוקבת, בעיקר של חוגים אורתודוקסיים, אך לא רק שלהם.⁶ המחקר המדעי הביקורתי העלה גם ספקות לגבי שאלת ההשפעה והחותם שהותירה השבתאות.⁷

5 לסיכום מפעלו המחקרי של שלום על השבתאות ראו: דן, השבתאות.

6 קורצווייל, במאבק על ערכי היהדות, עמ' 99–134. ראו את הגיתוח שעשה רז'קרקוצקין, ייצוגה הלאומי, עמ' 219–280, על חקר המשיחיות האידיאולוגיה הצינונית אצל שלום וחוקרים אחרים.

7 לסיכום המחקר בויקת השבתאות לחסידות ראו: אטקס, חקר החסידות, עמ' 10–16; כ"ץ, ההלכה במיצר, עמ' 261–278.

3. תקופת פוסט־שלום בחקר השבתאות. בשנים האחרונות נמתחה ביקורת על התווה של שלום בחקר המיסטיקה היהודית בכלל, ביקורת שלוותה בפולמוס חריף. כן החלו דיונים ביקורתיים גם על תפיסותיו בנוגע ל'רעיון המשיחי בישראל', מקומה של הקבלה בקהילות ישראל בדורות שאחרי גירוש ספרד, והשפעתה המכרעת על התפרצות השבתאות. עם זאת נמשכת במלוא עוזה מסכת הרחבת העובדות על־ידי פרסום מקורות חדשים על השבתאות, גלגוליה וספייחה. מקורות אלו מחזקים את התזה של שלום, ולפיה השבתאות הייתה תנועה בעלת היקף רחב לא רק בימי שבתי צבי, אלא גם כורם חשוב במאה ה־18. לאחרונה ישנם כמה כיוונים חדשים במחקר התיאולוגיה השבתאית, ובמיוחד מודגש בה הממד האישי והרוחני לעומת הממד הפוליטי־לאומי שדגלו בו שלום ובית מדרשו. זיקת השבתאות לאנוסים, למשיחיות הנוצרית וכן לאסלאם זוכה לתשומת־לב גוברת במחקר; תהליך זה של ביקורת התווה של שלום נמצא רק בראשיתו.⁸

ראשית עיסוקי בתולדות השבתאות היה כאשר כתבתי את עבודת הדוקטורט שלי על יהודי ארץ־ישראל במאה ה־18, בהדרכת מורי ורבי המנוח פרופ' שמואל אטינגר. הוברר לי אז, כי כמה מן העולים המפורסמים לארץ־ישראל בשנות ה־30 וה־40 של המאה ה־18, רובם מרבני איזמיר, הידועים כאנשי חבורת הספר 'חמדת ימים', נטו לשבתאות. בעצתו של פרופ' אטינגר נפגשתי אז עם הפרופ' גרשם שלום, שאת פגישותי עמו לא אשכח לעולם, והוא עזרני רבות. המחקר על קבוצת החכמים הזאת הובילני להקדיש שנים רבות למחקר תולדות הקהילה היהודית באיזמיר בתקופה העות'מאנית. בחקר קהילת איזמיר – עיר הולדתו של המשיח – לא פסחתי כמוכר גם על השבתאות. מכיוון שהשבתאות התפשטה והסתעפה בכל רחבי העולם היהודי, הסתעפו גם מחקרי, בגישה של היסטוריה חברתית, לעוד קהילות בפזורה היהודית. על כל מי שמטפל בחקר השבתאות מוטל צלו הענק של גרשם שלום: מצד אחד, חוקר דגול זה ריכז ופרסם במחקריו הרבים חומר תיעודי עצום ורב על השבתאות ונתן לו את פרשנותו הפסקנית (והספקנית לעתים); כל מי שחוקר את הנושא הזה אינו יכול לעשות זאת ללא מחקריו של שלום. מצד אחר הפכו מחקריו של שלום לכמעט טקסט־מקור והדבר הזיק ואף הפריע להמשך המחקר הביקורתי. עשרות שנים עברו מאז שפרסם שלום את מחקריו על השבתאות; מאז נתגלו ומוסיפים להתגלות מקורות חדשים ומתפרסמים מחקרים חדשים על הנושא, המוסיפים לנו מידע חדש, פרספקטיבות חדשות ופרשנות מחודשת. כמה מהנחות היסוד ששלום ביסס עליהן את פרשנותו לפרשת השבתאות עומדות היום לביקורת ולעיון מחודשים, ואין עליהן הסכמה כבעבר.

8 החוקרים המרכזיים בסוגיות אלה הם: ליבס, אידל, אלקיים, פופקין, טובי וסדן, וראו חיבוריהם בבביליוגרפיה שבסוף ספרנו. בגוף הספר נעלה כמה מן התפיסות והזרזות לעומת קודמתיהן בהקשר של הדיון בסוגיות ספציפיות.

רוב המחקרים על השבתאות, חוץ מכמה יוצאים מן הכלל, עסקו בה מהוויות התיאולוגית וניתחו אותה כתנועה משיחית, מיסטית ודתית חשובה. וכך כתב שלום במשפט הראשון של הפרק הראשון בספרו על שבתי צבי: 'אין מתפקידו של ספר זה לתאר את ההיסטוריה היהודית בדורות שקדמו להתפרצות התנועה השבתאית... הגם שספרו של שלום על שבתי צבי נקרא כספר היסטורי ולא רק כמחקר על התיאולוגיה המשיחית של השבתאות, דומני שהוא תלש במידה רבה את השבתאות מההיסטוריה של התקופה, מהמקומות, מהאירועים ומהזרמים שבתוכם היא התרחשה – ובמודע עשה כן. בדרך זו הלכו רוב החוקרים עד כה.

ביסוד חיבור זה עומדת ההשקפה שרעיונות או טקסטים אינם ישות נפרדת מהחברות שבתוכם הם צומחים. לפיכך, עם כל הכבוד הראוי לחוקרי ההיסטוריה של הרעיונות, הרי כאשר מנתקים את הרעיונות מההיסטוריה החברתית, יש להם משמעות חלקית בלבד ולעתים א־היסטורית, והם אינם כאלה. נראה לי שעיסוק בימינו בתנועה משיחית רחבת היקף כמו השבתאות בלי לדון בחברות שבהן היא צמחה ופעלה יהיה לוקה בחסר. הרי מדובר בתנועה שהמונים הלכו שבי אחריה, ולא רק בקרב האליטה של קוראי טקסטים בקבלה.

חיבור זה מבקש אפוא להציע פרספקטיבה נוספת לחקר השבתאות, זו של ההיסטוריה החברתית. אין תפיסה זאת מתיימרת להציע חלופה למחקר הקיים, אלא תוספת וזווית ראייה נוספת להבנתה. כמובן שעשיתי במחקרי שימוש אינטנסיבי בכל ספרות המחקר על הנושא. אין אני מציע כאן מחקר חברתי כולל ושלם על השבתאות, אלא מסתפק בהצגת כמה היבטים חברתיים מרכזיים המסבירים אותה ואת השפעתה והשלכותיה על ההיסטוריה היהודית מהמאה ה־17 עד המאה ה־20. החוט המקשר המרכזי שעובר לכל אורך הספר הוא הכלליות של השבתאות בכל העולם היהודי דאז, דבר שיש לו חשיבות היסטוריוגרפית הנוגעת לגישות שונות הקשורות לאחדות העם היהודי בפזורות השונות (ראו בעיקר בפרק ד). עוד טענה מרכזית העוברת לאורכו של החיבור היא, שאין להפריד את ההיסטוריה היהודית ממה שמכונה ההיסטוריה הכללית: השבתאות משולבת לא רק בתיאולוגיה ובחברה היהודית בת זמנה, אלא גם במה שקורה בחברות, בדתות ובמשטרים השונים שבהם חיו היהודים.

השבתאות הייתה תנועה משיחית חובקת עולם וכמעט לכל הקהילות היהודיות בעולם דאז – ארץ־ישראל, מצרים, סוריה, תורכיה, ארצות הבלקן, איטליה, אירופה המזרחית והמערבית, צפון אפריקה, תימן, פרס ועיראק – הגיעה ונקלטה בהן. הקהילות היהודיות במאה ה־17 היו מפוזרות בשלושה אזורים מרכזיים: באימפריה העות'מאנית, באירופה ובארצות מוסלמיות נוספות שלא היו תחת השלטון העות'מאני. האימפריה העות'מאנית במאה ה־17 השתרעה על פני שטחים עצומים: מגבול פרס במזרח עד ליבה של אירופה בצפון, ועל כל האזור המכונה היום המזרח התיכון – ממצרים ועד לפאתי

המגרב. האוכלוסייה באימפריה הענקית הזאת הייתה מגוונת ביותר. שני יסודות אלה, שטח האימפריה והיקף גבולותיה והגיוון הרב של אוכלוסייתה, יש להם חשיבות בהבנת תהליכים חברתיים ותרבותיים הבאים לידי ביטוי בספר זה. הגם שניכרו באימפריה העות'מאנית במאה ה־17 סימני ירידה מסוימים, הרי בתקופה שקדמה להתפרצות השבתאות היא עדיין שמרה על כוחה ויציבותה. בתקופה זו התפתחו מאוד קשרי המסחר והכלכלה עם ארצות אירופה, ויש לגורם זה השפעה על זרימת מידע, טכנולוגיה ואנשים מאירופה לעריה החשובות של האימפריה. גם היהודים השתלבו במגמות אלה. מערב אירופה ומרכזה עברו טלטלה גדולה בתקופה שלפני השבתאות, בעיקר בגלל מלחמת שלושים השנה (1618–1648), הפיצול בכנסייה הקתולית וצמיחת הכנסיות הפרוטסטנטיות. זעזועים פקדו גם את מזרח אירופה באמצע המאה ה־17 בשל מרידות האוקראינים ומלחמת פולין־שוודיה, והיו מעורבות באירועים אלה גם מדינות נוספות. לצד המלחמות ואי־השקט, האנדרלמוסיה, ההרס החריף והמשבר הכלכלי העמוק שהן גרמו, אנו עדים באירופה גם לפריחה ולתמורות תרבותיות וכלכליות בתחומים רבים. לפנינו אפוא מגמות סותרות, ויש להן כמובן השפעות לא אחידות על היהודים באירופה. יהודים החלו להתיישב מחדש במערב אירופה והשתלבו בכלכלתה המשתנה; יהודים ממזרח אירופה ומדרומה היגרו למערב אירופה ולצפונה. התנאים החדשים שנוצרו פתחו אפשרויות חדשות ליהודים ובהם בולטים אנוסי פורטוגל, שהטביעו חותם עמוק על קהילות ישראל במאה ה־17 באירופה ובאימפריה העות'מאנית. רוב היהודים במאה ה־17 ישבו בערים ובעיירות והיו חשופים לתמורות ולמאורעות שהתחוללו בסביבתם. דבר זה הקל על הקשרים ביניהם (ראו בפרק ב).

לאחרונה העיר יוסף דן, כי רוב החוקרים שעסקו בשבתאות בדורות האחרונים השתייכו ל'ליטיפונדיה של חוקרי הקבלה', אולם כתוצאה מכך נתמעטה דמותה של תנועה זו בכתביהם של ההיסטוריונים.⁹ לורנס סטון, מחשובי ההיסטוריונים בדורנו, כתב דברים דומים על המחקר ההיסטורי וטען ש"הפיצול בין היסטוריה חברתית מזה לבין היסטוריה אינטלקטואלית מזה הביא לתוצאות אומללות".¹⁰ מתקרנו זה מבקש למלא במקצת חלל זה. בכונתי לתרום למחקר השבתאות את ההיבט של ההיסטוריה החברתית, תוך שימוש במקורות הקיימים ובמחקר הקיים לא רק על תולדות השבתאות והמיסטיקה היהודית, אלא גם על תולדות המשיחיות בדתות אחרות ובהיסטוריה היהודית והכללית – כל זה בתוספת מקורות חדשים ופרשנות אחרת. אני עושה זאת מתוך כבוד רב לגרשם שלום ולמפעלו, ולמחקרי תלמידיו וחוקרים אחרים.

9 דן, רבי ישראל מרח"ן, עמ' 301.

10 סטון, תחיית הסיפר, עמ' 44.

ספר זה מבקש לפתוח צוהר להיבטים שונים בהיסטוריה החברתית של השבתאות וליחסה של החברה היהודית אליה לאורך הדורות. המשיחיות השבתאית, שראשיתה הגלויה עם ההכרזה על משיחיותו של שבתי צבי בשנת 1665 בעזה, הסעירה את העולם היהודי כולו והיא מעוררת את הדמיון עד היום. התאסלמותו של המשיח בשנת 1666, ועימו מאות רבות ממאמיניו, חוללה שבר גדול בחברה היהודית בשלהי המאה ה־17 ובמאה ה־18.

השבתאות זכתה למחקרים רבים והגדילו לעשות גרשם שלום ותלמידיו, שהירבו לחקור את ההיבטים התיאולוגיים של הנושא. הספר שלפנינו, לעומת זאת, עוסק בהיבטים החברתיים ובכך ייחודו. בחלקו הראשון מתמקד הספר ברקע ההיסטורי ובסיבות להתפרצות השבתאות ומעלה שורה של גורמים אפשריים שחוללו אותה. בהמשך נידונים התפשטותה של השבתאות בפזורה היהודית, יחסה של ההנהגה היהודית לתנועה והפולמוסים שבין השבתאים למתנגדיהם. בחלקו האחרון עוסק הספר בתמורות שחוללה השבתאות בחברה היהודית וביחסה של ההיסטוריוגרפיה האורתודוקסית אליה בעת החדשה. בסיום הספר נספח ובו מקורות חדשים לתולדות השבתאות.

המחבר, פרופ' יעקב ברנאי, הוא מרצה להיסטוריה יהודית באוניברסיטת חיפה. ספרו האחרון, 'היסטוריוגרפיה ולאומיות', עוסק ביחס ההיסטוריוגרפיה הציונית לארץ ישראל.

0 01850000475 6
185-475

על העטיפה: "שבתי צבי בעת פעילותו באיזמיר" מתוך תחריט אנגלי
עיצוב העטיפה: קרן סנדלר, סטודיו קונטרסט